

SAVUNMA DİPLOMASİSİ KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE UYGULAMALARI

Aziz BALCI¹

ÖZ

Bu çalışmada, savunma diplomasisi kavramının ve uygulamalarının ortaya çıkışı ile beraber, tarihsel seyri içerisinde kullanımları, özellikle Soğuk Savaş ve sonrasında farklılaşan anlamları ve uygulamaları ele alınmıştır. Kavram, Soğuk Savaş öncesi ve sırasında özellikle askeri güvenlik işbirlikleri/ittifakları gibi bu ittifaklara dışarıdan yönelen askeri tehditlerin neden olduğu daha tekil bir anlamda kullanılmıştır. Bu şekilde, savunma diplomasisi faaliyetleri ulusal çıkar ve askeri güç odaklı “sert güç” temelinde gelişen bir kavram olarak tanımlanmıştır. Kavramın, 1990’lı yıllar ile birlikte farklılaşarak uygulanmaya başlanması, giderek farklı tehdit unsurlarının gündeme gelmesinin bir sonucudur. Bu bağlamda, özellikle bölgesel kriz ortamlarının artması savunma diplomasisi faaliyetlerinin de çeşitlenmesine sebep olmuştur. Bu faaliyetlerin çeşitli görünüm alması, önceki yılların aksine “yumuşak güç” kavramı etrafında şekillenmiştir. Bu kapsamda, çeşitli devletlerin askeri personeli de, bir diplomatın sahip olduğu ölçüde çeşitli yetkiler kullanmaya başlamış ve devletlerin güvenlik merkezli politikalarını yumuşak güç noktasında belirleyen önemli bir faktör olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti adına Türk Silahlı Kuvvetleri de savunma diplomasisi faaliyetleri kapsamında önemli bölgesel kriz alanlarında Dünya barışına önemli ve ciddi katkılarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: savunma diplomasisi; soğuk savaş sonrası; kriz yönetimi; NATO; BM; TSK

THE CONCEPT OF DEFENCE DIPLOMACY, ITS FEATURES AND PRACTICES

ABSTRACT

In this study, the differentiating meanings and practices of defense diplomacy, especially in the cold war and post-cold war period, with its emergence and usage at the historical process has been discussed. The concept has been used in a more singular sense, in particular as military security alliances caused by external threats to these alliances at the pre-cold war and during the cold war period. In this way, defense diplomacy activities are defined as a concept that develops on the basis of “hard power” focused on national interest and military power. Beginning of the usage of the concept as differentiating with the 1990’s is a result of emerging of various threats gradually. In this context, especially increasing of regional crisis zones has also caused the diversifying of practices of defense diplomacy. Diversifying of these activities has been shaped with the concept of “soft power” in contrary to cold war period. In this context, the military staff of various states began to use various authorities to the extent that a diplomat had, and they had been an important factor determining the security-centered policies of states at the point of soft power. On behalf of the Republic of Turkey, Turkish Armed Forces also contributes significantly to the World peace as a part of these activities in the significant regional crisis zones.

Key Words: defense diplomacy; post-cold war; crisis management; NATO; UN; TAF

¹ Doktora Öğrencisi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
E-posta: aziz.balc@gmail.com

1. Giriş

Devletlerin dış politika araçlarından biri olarak diplomasi, geniş anlamda bir devletin diğer devletler ile uyguladığı tüm dış ilişkilerini nitelerken; dar anlamda ise bir hükümetin belirli konulardaki kanı ve görüşlerinin doğrudan, diğer devletlerin karar alıcılarına iletilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır(Sönmezoğlu, 2010, s. 226). Geleneksel anlamda diplomasi denildiğinde gerek tarihsel süreçte gerekse terminolojik olarak “siyasi diplomasi” anlaşılmaktadır. Ekonomik, kültürel ve güvenlik/savunma diplomasisi gibi kavramlar her ne kadar uygulama olarak belirli bir geçmişi bulunsun da, kavramsal olarak kullanımı çoğunlukla Soğuk Savaş dönemi sonrasına rastlamaktadır. Bir devletin diplomatik süreçlere katılımındaki en önemli amacın, dış ilişkiler ve uluslararası sistem nezdinde; devletin bahsi geçen siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik gibi geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek çıkarlarını gerçekleştirmek olduğu görüşü genel bir kabuldür. Bu unsurlardan güvenlik ihtiyacı zaman içerisinde, en azından Soğuk Savaş sonrası dönemde kavramsal olarak, savunma diplomasisinin daha farklı yorumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla beraber, devletlerin savunma ve güvenlik ihtiyacı tarihsel olarak, askeri işbirliği ve yardım çerçevesinde, daha çok uluslararası “realpolitik”, güç dengesi politikaları ve dar kapsamda tanımlanabilecek “ulusal çıkar” kavramları etrafında yoğunlaşmış ve bu yönde karşılanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde görülen en önemli değişiklik, savunma işbirliğinin sadece uzun dönem devam eden klasik güç politikaları merkezli değil; aynı zamanda, yöntemleri de çeşitlenecek şekilde, daha geniş dış politika ve güvenlik politikaları takip etme şeklinde gerçekleşmiş olduğudur(Cottey & Forster, 2004, s. 6-7). Bu anlamda askeri personel de, bir diplomatın sahip olduğu ölçüde çeşitli yetkiler kullanmaya başlamış ve devletlerin güvenlik merkezli politikalarını belirleyen önemli bir faktör olmuştur. Burada vurgulanması gereken nokta ise, devletlerin askeri personelini, sadece tarihsel olarak gerçekleştiği şekliyle bir “sert güç” unsuru olarak değil, aynı zamanda “yumuşak güç” unsuru olarak da kullanmaya başlamaları olmuştur. Bu durum, 1990’lı yıllar ile beraber öncelikle Batılı Devletler tarafından olmak üzere, birçok devletin de dış politika yapım sürecini şekillendiren yollardan biri olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin, NATO’nun ya da AGİT gibi güvenlik örgütlenmelerinin teorik anlamda dünyaya bakış açısını değiştirirken, dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle kriz yönetimi uygulamalarında ve bunun çeşitli aşamalarında bu yönde farklılıklar görülmeye başlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde savunma diplomasisi anlayışının değişerek “yumuşak güç” eksenli bir forma geçiş yapması, iki kutuplu küresel güvenlik bakış açısının bu kutuplardan biri olan Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla mümkün olmuştur. Bu değişim ile beraber küreselden ziyade etnik ayrışmaların tetiklediği güvenlik riskleri gibi bölgesel bazda çeşitli tehdit unsurlarının ortaya çıkması ve oluşan bu bölgesel tehdidin yayılarak daha geniş bir çerçeveye ulaşması ihtimali nedeniyle, bu tehdidi bertaraf edebilmek amacıyla bölgesel kriz yönetimi politikalarına geçilmiştir. İşte savunma diplomasisinin Soğuk Savaş sonrası form değiştirerek yumuşak güce dayalı bir içeriğe sahip olması, sadece bölgesel tehdidin önlenmesi değil, bu tehdidin önlenmesi sonrası, siyasi, ekonomik kurumların yeniden inşası yönünde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda; bölgesel kriz yönetimi olarak üç adımdan oluşan “Barışı Sağlama”, “Barışı Koruma” ve “Barış Ortamını Kurma” uygulamaları belirlenmiştir.

Bu konularla ilgili olarak bu çalışmada, “Savunma Diplomasisi” kavramının gerek Soğuk Savaş öncesi, gerekse sonrasında kullanılan anlamları, süreç içerisinde kavramda meydana gelen değişiklikler ve bu değişikliklere hangi uygulamaların neden olduğu sorularının yanıtları açıklanmış; bununla beraber kavramın teorik arka planı ve tarihsel seyri incelenmiştir. Çalışmanın önemli bir bölümü de savunma diplomasisinin genel özelliklerinin ve uygulamalarının neler olduğunu ele alan ve analiz eden bölümdür. Bu kapsamda Türkiye’nin savunma diplomasisi uygulamalarından da ayrıca bahsedilmiştir.

Bu kapsamda, makalenin ana bölümünde savunma diplomasisi kavramı tarihsel ve yöntemsel açılarından ele alınarak açıklanmış; devam eden alt bölümde kavramın teorik altyapısı, yakın tarihteki uygulamaları üzerinde durulmuş ve kavramın özellikleri, bölgesel/küresel siyasette ne gibi uygulamalar ile gerçekleştiği konuları ele alınmıştır. İzleyen bölümde ise, Türkiye’nin yakın tarihinde, özellikle de Soğuk Savaş sonrasında olmak üzere, yeni savunma diplomasisi anlayışı üzerinden gerçekleştirdiği uygulamaları ve bu uygulamalar üzerinden bölgeye siyasi, kültürel bakışı kısaca anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise makalenin geneline ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Savunma Diplomasisi Kavramı

Diplomasi, yurtiçinde ve yurtdışında görevli memurlar aracılığıyla bağımsız devletlerin aralarındaki ilişkilerin yürütülmesi olarak tanımlanmaktadır (Berridge, James, & Barder, 2001, s. 62). Savunma diplomasisi ise; yaklaşık 17. Yüzyıldan beri ülkelerin askeri personelini bilgi toplamak, gözlem yapmak ve müttefik ülkeler ile irtibat kurmak için yurtdışına göndermeleri sonucu oluşmaya başlamıştır. Bu türden bir savunma diplomasisi, göreceli olarak çok da değişmeyerek 20. Yüzyıla kadar devam etmiştir.1961’de Viyana Konvansiyonu süresince askeri ataşeler tıpkı diğer diplomatlar gibi, aynı haklardan ve yetkilerden faydalanmışlardır ve yaklaşık 30 yıl sonra Demir Perde’nin çöküşü ile askeri ataşelerin/personellerin görevleri bilgi toplama ve gözlem yapma aşamasından daha diplomatik misyonları yerine getirecek şekilde tamamen değişmiştir(Kron, 2015, s. 8). Bununla beraber; tarihsel olarak savunma diplomasisinin ana eksenini sayılan bir düşmana ya da çıkar çatışması yaşanan başkaca bir aktöre karşı koymak için askeri işbirlikleri yapmak şeklinde gerçekleşen realpolitik vurgu, “eski savunma diplomasisi” olarak kabul edilirken; özellikle 1990’lardan itibaren potansiyel düşmanlarla birlikte görev yapmak, onlarla işbirliğinde bulunmak, demokrasi desteği sağlamak, iyi yönetim ve insan haklarına teşvik etmek ve onların kendi güvenlik sorunları ile mücadele edebilecek zemini yaratmak amaçlı “yeni savunma diplomasisi” kavramı birbirinden ayrı değerlendirilmelidir(Cottey & Forster, 2004, s. 8).

Diplomatik ve askeri araçların ortaklaşa kullanımı bağlamında değerlendirilebilecek özellikle “yeni savunma diplomasisinin” faaliyetleri konusunda öncelikle şunlar söylenebilir:

- Savunma sektörlerini yeniden yapılandırma sürecine giren ülkelere askeri danışmanlık ve yardım programları ile destek sağlamak
- Çeşitli kriz bölgelerinde çatışmalar sırasında veya sonrasında sivil ve askeri görevlilerin karışımından oluşan misyon birlikleri kurmak

- Silah kontrolü ve silahsızlanma uygulamaları ile çatışma sonrası bölgelerin talepleri doğrultusunda güvenlik süreci oluşturmak(Altınsoy, 2015, s. 24)

Özellikle 1990’lar ile birlikte ülkeler geleneksel tehditler haricinde birçok yeni tehdit ile de karşı karşıyadır. “Yeni savunma diplomasisi” bağlamında bu durum değerlendirildiğinde, askerlerin rolü de değişikliğe uğramıştır. Bu konuda görüş bildirenlere göre; yeni güvenlik tehditlerinin etkisi nedeniyle günümüzün orduları birincil sırada olarak düşünülen geleneksel savaş misyonlarını, “barış inşası projeleri, afet yönetimi,” gibi daha farklı programlara doğru çeşitlendirmişlerdir (Singh & Tan, 2011, s. 1). Bu kapsamda, ülkelerin savaş, çatışma ya da çeşitli afetlerden sonra askeri birliklerini/ordularını işbirliği halinde ilgili kriz bölgesine yönlendirmeleri, geleneksel sert güçten ziyade, “yumuşak güç” kapsamında değerlendirilmekte ve günümüzün savunma politikalarına anlam katmaktadır. Dolayısıyla, yumuşak güç kavramının özellikle yeni savunma diplomasisinin oluşumu yönünden önemi düşünüldüğünde, bu kavramın açıklanmasında fayda görülmektedir.

2.1.Kavramın Teorik Altyapısı ve Doğuşu

Savunma Diplomasisi kavramının özellikle Soğuk Savaş sonrası yüklendiği anlamı anlayabilmek ve kavramın doğuşunda ve uygulamasında hangi faktörlerin etkili olduğunu görebilmek için kavramın altyapısını oluşturan teorik etkenleri incelemek faydalı olacaktır. Bu kapsamda, savunma diplomasisi kavramına pratik anlamda uygulama sahası açan teorik altyapıyı “yumuşak güç” kavramı oluşturmaktadır. Yumuşak güç kavramı denildiğinde akla gelen önemli teorisyenlerden biri olan Joseph Samuel Nye, Jr, öncelikle “güç” kavramını “İstenilen sonucu/çıktıyı almak konusunda diğerlerinin davranışlarını etkileyebilme yeteneği” olarak tanımlamaktadır. Bununla beraber Nye, gücün üç farklı yolla karşı tarafa iletilebileceğini/uygulanabileceğini düşünmektedir. Bu yollar ise ilk olarak, karşı tarafı tehditlerle istenilen/arzu edilen düzeye getirmek, ikincisi, çeşitli ödemeler yoluyla ikna etmek ve “yumuşak güç” kapsamına giren şekliyle, karşı tarafı etkilemek yoluyla gerçekleştirilebileceğini söylemektedir(Nye, 2004, s. 2). Ayrıca, bu yollar direkt olarak uluslararası ilişkiler zemininde düşünüldüğünde, özellikle yumuşak güç, “gücün ikincil yüzü” olarak görülmekte ve bir ülkenin istediği sonucu elde etmek için diğer ülkelerin, kendisinin takip ettiği idealleri/yolları istemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ideallerin talebi ise; “değerlere hayranlık, uygulamalara özenme, refah düzeyi ve serbestlik gibi olguları arzulamak” şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda, dünya politikasında diğerlerini sadece askeri güç tehdidi ya da ekonomik yaptırımlar şeklinde değiştirmeye zorlamak değil; aynı zamanda idealler vasıtasıyla etki alanı oluşturmak da önemli sayılmaktadır(Nye, 2004, s. 5). Bir Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkilisine göre ise; bahsedildiği üzere askeri güç tehdidi veya ekonomik yaptırım olarak uygulanan “sert güç” yöntemleri ile istihbarat yönetimi, diplomasi ağı, savunma gibi “yumuşak güç” yöntemleri birlikte uygulanabildiğinde “akıllı güç” kavramı ortaya çıkmakta ve bu durum da Başkan Obama ve Dışişleri Bakanı Clinton’un politik vizyonuna denk gelmektedir(Nye, 2011, s. 209).

Yumuşak güç uygulamalarında, bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde etki alanı oluşturabilmek amacıyla yürüttüğü yöntemler doğrudan ya da dolaylı olarak gerçekleşebilmektedir. Yumuşak gücün dolaylı yönteminin uygulaması, büyük ölçüde kamu diplomasisinin kullanımı yolu ile yapılmaktadır. Bu yöntem içerisinde, bir ülkenin hükümetinin

diğer yabancı toplulukların desteklerini ve rızalarını kazanmak amacıyla, eğitim faaliyeti uygulamaları, gelişim ve sosyal programlar yürütmesi gibi işlemler sayılmaktadır. Doğrudan yöntemler ise; diplomasinin geleneksel uygulamaları içinde değerlendirilebilecek, uluslararası konferanslar, ülkeler arası ziyaret programları gibi hükümetlerin birbirleri ile direkt temas sağlamak yoluyla gerçekleştirdiği ve arzu edilen sonucu elde etmek amaçlı uygulanan yöntemlerdir(Winger, 2014).

Ayrıca, savunma diplomasisinin ve genel kamu diplomasisi faaliyetlerinin yumuşak güç kapsamında kullanılması konusunda bir birliktelik görünmektedir. Gücün üç farklı yolla kullanılabileninden hareketle, yumuşak gücün kullanımında savunma ve kamu diplomasisini ayıran tek fark Winger'a göre sadece kullanılan yöntemdir. Buna göre; kamu diplomasisi dolaylı bir yöntem kullanırken, savunma diplomasisi direkt yöntem kullanmaktadır(Winger, 2014).

Bu bilgiler ışığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde uygulanmaya başlanan Savunma Diplomasisi programları, genelde Batı ülkeleri, özeldense ABD'nin öncülük ettiği savunma araçları vasıtasıyla dünya üzerindeki kriz bölgelerinde yürütülmeye çalışılmıştır. Bu savunma araçlarının ise hem dolaylı, hem de doğrudan "yumuşak güç" çerçevesinde kullanılması uygun görülmüştür.

Savunma diplomasisi kavramının ve uygulamalarının tarihsel çerçevede kullanımına bakıldığında ise şu seyir görülmektedir: Öncelikle savunma ataşelerinin atanması uygulaması, 19. Yüzyıl Avrupa diplomasisinin bir bölümü olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa devletleri arasında gerçekleşen çok-uluslu askeri organizasyonların tarihi, daha erken bir zamana da götürülebilmekte ve modern Avrupa devlet sisteminde müttefik ilişkileri davranışlarının ortak bir açıklaması olmaktadır. Ayrıca, Avrupalı büyük güçler kolonileri ile yakın askeri ilişkiler geliştirmişlerdir. Birleşik Krallık, 1922'de üst düzey askeri personelleri eğitmek için "İmparatorluğun Savunma Koleji" (Imperial Defence College) kurumunu kurmuş ve bu kurum sayesinde, İngiliz İmparatorluğu'nun ortak bir savunma doktrini geliştirmesi sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası, dekolonizasyon sürecinin başlamasıyla birçok eski koloni, önceki bağlı olduğu güçler olan İngiltere ve Fransa gibi devletlerle yoğun askeri ilişkiler kurmayı tercih etmişlerdir. Soğuk Savaş sırasında ise; ABD ve SSCB, kendi müttefikleri ile önemli askeri bağlar kurarak ve NATO ve Varşova Paktı gibi organizasyonlar oluşturarak on yıllarca savunma diplomasisi ilişkilerinde bulunmuşlardır(Cottey & Forster, 2004, s. 6).

2.2.Savunma Diplomasisinin Özellikleri ve Uygulamaları

Savunma Diplomasisi uygulamaları, iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile birlikte, yönetsel olarak değişikliklere uğramış, dahası küresel güvenliği tehdit eden birçok yeni faktörün ortaya çıkmasından dolayı, bu tehditlerle mücadele amacıyla çeşitlenmeye başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sırasında blok siyasetinin de etkisiyle askeri işbirlikleri, ikili savunma antlaşmaları şeklinde çoğunlukla sert güç unsurları ve realpolitik kavramları ile açıklanan savunma diplomasisi uygulamaları, 1990'lar ile birlikte yeni yöntemlere kapı aralamıştır. Bu yıllardan itibaren, uluslararası askeri işbirlikleri, özellikle Batı demokrasileri tarafından çeşitli bölgesel/küresel tehditlerle, krizlerle mücadele amacıyla yürütülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda savunma diplomasisi faaliyetleri genel hatları ile şu şekildedir:

- Üst düzey askeri ve sivil savunma yetkilileri arasındaki ikili ve çok taraflı temaslar.
- Savunma ataşelerinin yabancı ülkelere atanması.
- İkili savunma işbirliği anlaşmaları.
- Yabancı askeri ve sivil savunma personelinin eğitimi.
- Silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü konusunda ve savunma yönetimi ile askeri teknik alanlarda danışmanlık sağlanması.
- Askeri personeller ve birimler arasında değişimler ve temaslar oluşturulması ve gemi ziyaretleri yapılması.
- Partner ülkelerin savunma bakanlıkları ve silahlı kuvvetlerinde askeri ve sivil personel yerleşimleri yapılması.
- Eğitim birliklerinin konuşlandırılması.
- Askeri malzeme ve diğer yardım malzemelerinin sağlanması.
- Eğitim amaçlı ikili ve çok taraflı askeri tatbikatlar yapılması. (Cotter & Forster, 2004, s. 7)

1990'ların ilk zamanlarından itibaren savunma diplomasisi uygulamalarındaki yapısal değişikliklerin en önemlilerinden biri, askeri işbirliği ve destek yardımlarının artan görünümü olmuştur. Bu artış, sadece müttefiklerin savunma kapasitelerinin güçlendirilmesi anlamında gerçekleşen geleneksel yönde değil; aynı zamanda potansiyel çatışmaları önlemeye yardımcı olması amacıyla, eski rakiplerle de müşterek ilişkiler kurma çabalarında kendini göstermiştir. Bu anlamda ABD ve Batılı müttefikleri, daha geniş politikaların bir bileşeni olarak Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirme yönünde savunma diplomasisini kullanmışlardır(Cotter & Forster, 2004, s. 15).Bu dönemde özellikle NATO'nun 1991'de eski Doğu Avrupa ülkeleri ile ortaklık kurmasını amaçlayan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne,1992'de Rusya'nın da üye olması ve akabinde izleyen yılda NATO'nun "Barış İçin Ortaklık Programı" içerisine Rusya'yı da dahil etme girişimleri öne çıkan gelişmelerdir. "Barış İçin Ortaklık Programı" kapsamında eskiden rakip olan ülkelere isterse NATO'nun operasyonlarına katılabilmelerini sağlayacak imkanlar sunulması düşünülmüş; bu çerçevede hava savunması, iletişim, kriz yönetimi, barışı koruma programları gibi faaliyet alanları belirlenmiştir(Yapıcı , 2011, s. 1453-1454). Kriz yönetimi, bu dönemde özellikle NATO başta olmak üzere birçok savunma örgütünün bölgesel çatışma ortamlarında uygulamaya başladıkları önemli bir faaliyettir. Genel tanımı çerçevesinde kriz yönetimi, kriz çıkmış olan bölgelerde güvenlik ve siyasi konularla ilgili olarak danışmanlık ve yardım hizmeti anlamına gelmekte ve insani amaçlar çerçevesinde, acil konularda işbirliğini öngörmektedir. Bu bağlamda kriz yönetimi, özel olarak bir siyasi ve askeri yapılanmayı zorunlu kılmaktadır(Dedeoğlu, 2014, s. 302).

Savunma diplomasisi bağlamında kriz yönetimi konusu, genel olarak üç adımda düşünülmektedir. Bu adımlar sırasıyla "Barışı Sağlama", "Barışı Koruma" ve "Barış Ortamını Kurma" adımlarıdır. Bu adımlar aşamalı olarak uygulandığı gibi, bazı durumlar da ortak olarak da uygulandığı olmuştur. "Barışı Sağlama", Birleşmiş Milletler literatürüne göre, "çatışmalı

olan iki tarafı bir anlaşma zeminine getirme hareketi” anlamına gelmekte ve bu açıdan kavram, “şiddetli bir çatışmayı şiddet içermeyen bir diyaloga getirme çabası” olarak kullanılmaktadır. Barışı sağlama süreci; müzakereler, arabuluculuk yapma, uzlaştırma, hakemlik yapma usulleri ile olabilmektedir. Ayrıca “Barışı Sağlama” kavramı BM bağlamı dışında düşünüldüğünde, bazen diplomatik müdahalenin başarısızlığa uğramasından sonra ve “barışı koruma” güçlerinin müdahalesinden önceki duruma işaret etmekte ve bir kriz sırasında veya uzun süre devam eden bir çatışma dönemi boyunca meydana gelen süreci de ifade etmektedir. Bu bağlamda, barışı sağlama operasyonları silahlı çatışma sırasında gerçekleşen müdahalelerdir(Ouellet, 2003).NATO’nun Bosna Hersek’teki operasyonları Barışı Sağlama kavramına verilecek en iyi örneklerden biridir. NATO, Soğuk Savaş sonrası meydana gelen ilk büyük krize cevaben bu operasyonu gerçekleştirmiştir. NATO komutasındaki uygulama güçleri-NATO-led Implementation Force-(IFOR) Aralık 1995’teDayton Barış Antlaşması’nın askeri yönünü uygulamak için bölgede görevlendirilmiş ve bir yıl sonra NATO komutasındaki istikrar güçleri-NATO-led Stabilization Force (SFOR) ile yer değiştirmiştir. SFOR, güvenli bölgenin inşasına ve ülkenin savaş sonu yeniden yapılandırılmasına yardım hizmetinde bulunmuştur(NATO, 2015).

Barışı Koruma operasyonlarına bakıldığında ise, BM’in Barış Gücü faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Barışı koruma faaliyetlerinin, çatışma bölgesinde ilgili ülkelerin çatışmadan barışa uzanan zorlu süreçlerinde BM’nin yönlendirmeler yapması konusunda en etkili araçlarından biri olduğu düşünülmektedir. Barışı koruma faaliyetleri, bölgedeki sivillerle entegre olacak şekilde çok boyutlu bir etkiyi sağlamak amacıyla dünyanın her yerinden gelen destek birlikleri ile oluşan polis ve askeri birliklerin kullanılma yeteneği ve bu anlamda meşruluk ve yük paylaşımı gibi değerlere dayanmaktadır. BM Barışı Koruma operasyonları, bu açıdan ilgili ülkelere çatışmadan barışa geçiş sürecinde yardımcı olmakta ve güvenliği tesis etmektedir (UN, 2016). Barışı koruma operasyonlarının genel anlamda uygulamaları, meşru müdafaa amacı dışında silah kullanmaya başvurmeyen askeri gözlemci heyetleri veya bahsedildiği üzere yük paylaşımli hafif polis ve askeri destek birimlerinin ve de sivil görevlilerin çatışma sonrası ateşkes bölgelerinde, sınır hatlarında veya tampon bölgelerde barış şartlarına uyulmasını gözeten personel olarak görevlendirilmesidir (Güngör, 2008, s. 10). Bununla beraber, barışı koruma faaliyetlerinde Soğuk Savaş’ın bitimini izleyen yıllardan beri ağır olarak işlese de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), de görev almaktadır. Teşkilat, birçok potansiyel ve fiili çatışma bölgelerinde ve özellikle AGİT sınırları içerisinde acil önlemler alınması gereken durumlarda etkili olmuştur(Hill, 2013). Bu çerçevede bakıldığında, AGİT’in Bosna Hersek, Kosova ve Tacikistan’daki uygulamaları ile Dayton Anlaşması süreci barışı koruma faaliyetlerine örnek olarak verilebilir. Burada genel olarak alınan önlemler ise barışın “de facto” kurulmasına karşılık gelmektedir(Dedeoğlu, 2014, s. 300).

Çatışmaların ardından barış ortamına geçişte destek amacıyla uygulanan “Barış Ortamını Kurma“ faaliyetleri ise, son yıllarda şu şekilde tanımlanmıştır: “Çatışma yönetimi için tüm aşamalarda ulusal kapasiteleri güçlendirmek koşuluyla çatışmanın tekrar başlama riskini minimize etmek amaçlı alınan bir dizi önlemler”. Bu kapsamda “Barış Ortamını Kurma” faaliyetleri; “temel emniyet ve güvenlik için destek, siyasi süreçlerin oluşturulması, temel hizmetlerin karşılanması, merkezi otoritenin tesisinin sağlanması ve yeniden ekonomik canlanmaya yardımcı olunması faaliyetlerini kapsamaktadır(UNPBF, 2011). Bu aşamada

savunma diplomasisinde askeri işbirliğinin uygulanması konusunda, NATO askeri hareket gücü, BM Barış gücü ise lojistik desteği uygulamalarında görev almaktadır.

Bahsedilen üç aşamalı kriz yönetimi faaliyetleri, özellikle askeri birliklerin yumuşak güç kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetler açısından önemlidir. Barış misyonu ile hareket eden askeri ve sivil organizasyonlar Soğuk Savaş sonrası Balkanlar ve Afganistan gibi birçok kriz bölgesi operasyonunda, yeniden yapılanma hedefine yönelik yumuşak güç kullanımına gitmişlerdir. Barış operasyonlarının yıllar içinde yerine getirdiği görevlere bakıldığında aşağıdakilerden söz edilebilir:

- Ateşkes ve çatışan güçlerin birbirinden ayrılması.
- Önleyici askeri güç konuşlandırma.
- İnsani yardım hareketlerine koruma sağlanması.
- Kapsamlı barış anlaşmalarının uygulanması.(Unicankara, 2016)

BM'nin kriz yönetimi faaliyetlerinden üçüncü aşama olan "Barış Ortamını Kurma" faaliyetleri özel olarak incelendiğinde ise, yakın zamanda ülkeler bazında şu şekilde gerçekleştiği görülmektedir:

- *Yerel seçimlerin adil ve düzenli bir şekilde yapılmasını gözetlemek, eğer yerel otoriteler bunu başaramıyorlarsa, bizzat kendisi seçimleri düzenlemek ve yürütmek: Namibya, Mozambik, Angola, Kongo ve Doğu Timur örnekleri.*
- *Çatışma içerisindeki taraflardan silah toplamak veya teslim edilen silahları muhafaza ederek yeniden çatışma bölgelerine dönüşünü engellemek.*
- *Gönderilen insani yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamak, insani yardım ekiplerine yapılacak saldırıları önlemek: Somali, Ruanda, Liberya ve Sudan örnekleri.*
- *Merkezi otorite tesis edilene kadar yerel güvenliği sağlamak ve devlet fonksiyonlarının yeniden oluşmasına yardımcı olmak: Bosna Hersek, El Salvador, Kongo ve Liberya örnekleri.*
- *Barış sürecine katkı sağlayan sivil toplum örgütleri ile birlikte çalışmak.*
- *Çatışmalar sonucu tahrip olan ekonomik düzenin ve sosyal altyapının yeniden tesis edilmesine yardımcı olmak. Bu amaçla dışarıdan gönderilen ekonomik yardım paketlerinin güvenli bir biçimde yerlerine ulaşmasını sağlamak.(Yılmaz , 2016, s. 400-401)*

Barış misyonu faaliyetleri öncelikle 1994'te NATO nezdinde "Barış için ortaklık" programı çerçevesinde oluşmaya ve şekillenmeye başlamıştır. "Barış için ortaklık" programı, Avrupa-Atlantik partner ülkeleri² ile NATO arasında ikili işbirliği anlaşması olarak ortaya çıkmış ve partner ülkelere kendi öncelikleri doğrultusunda NATO ile ilişkiler kurma imkanı vermiştir. Yıllar içerisinde gelişerek devam eden bu program, son olarak 2014 yılında 20.

² Avrupa-Atlantik Partner Ülkeleri için bkz. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/51288.htm>

Yıldönümünü kutlamıştır(NATO, 2016). Barışı koruma ve ilgili görevler çok yönlü askeri işbirliği faaliyetlerinin özü olarak değerlendirilmektedir ve bu askeri işbirlikleri de“Barış için ortaklık” programının merkezi bir unsurudur. Ayrıca barış misyonu kapsamında bölgesel işbirliği ve güven tesisine teşvik ve daha genel çerçevede Batılı ülkeler tarafından demokrasi, iyi bir yönetim ve insan hakları sunumu, bu faaliyetlerin önemli bir bölümünü de teşkil etmektedir(Cottey & Forster, 2004, s. 52-54).

2.3. Türkiye'nin Savunma Diplomasisi Faaliyetleri

Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olması ve akabinde Kore Savaşı'na asker göndererek 1952 yılında NATO'ya kabul edilmiş olması gibi sebepler, ülkeyi özellikle Soğuk Savaş yılları boyunca ABD'nin başını çektiği Batı Bloku'nun bir parçası haline getirmiş ve savunma diplomasisi faaliyetleri de bu kapsamda kullanılmış ve değerlendirilmiştir. 1990'lı yıllar ile beraber Soğuk Savaş'ın sona ermiş olması bu durumu çok değiştirmemiş; fakat yeni ortaya çıkan tehditler, bölgesel/küresel krizler gibi olaylar, Türkiye'nin de savunma diplomasisindeki rolünü bu yöne kaydırmıştır.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası ilk savunma diplomasisi kapsamındaki faaliyetlerini Bosna Hersek'te gerçekleştirmiştir. Bu ülkedeki soruna çözüm bulmak amacıyla, emniyetli bölgeler tesis edilmesi ve bu konuda sürekliliğin sağlanması için BM Güvenlik Konseyi kararıyla yapılandırılan askeri güce Türkiye 1993-1995 yılları arasında katılım sağlamış, sonrasında 1995 yılından itibaren NATO bünyesinde IFOR ve SFOR'un kurulmasıyla Türkiye, birlikleri ile burada da görev almıştır(TSK, 2016). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Bosna Hersek'teki faaliyetleri,2004 yılından sonra Avrupa Birliği tarafından kurulan EUFOR ALTHEA harekatı bünyesinde uygulanmaya devam etmektedir. Bu çerçevede gerçekleştirilen faaliyetler ise şunlardır:

- *Türkçe kursları düzenlenmesi ve başarılı öğrencilerin Türkiye'ye kültür gezisine gönderilmesi.*
- *Okullara veya hastanelere malzeme temin edilmesi veya bakım, onarım ve inşaat faaliyetlerine destek verilmesi.*
- *Ramazan ayında yardım paketleri dağıtılması.*
- *TSK personelinin EUFOR kapsamında üstlendiği resmi görevler arasında bulunan Bosna Hersek ordusunun eğitimi ve geliştirilmesine katkı sağlanması(Doğan, 2015, s. 307-308).*

Türkiye'nin savunma diplomasisi faaliyetleri kapsamında yumuşak gücünü etkin bir şekilde kullandığı bir diğer ülke Kosova'dır. Kosova'da Uluslararası Barış Gücü, 1999'dan itibaren BM Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda görevini sürdürürken, KFOR adı verilen barışı destekleme harekatına Türkiye 13 Temmuz 1999'dan itibaren katılım sağlamıştır(KKK, 2016). KFOR, ülkedeki etnik gruplar arasında meydana gelebilecek çatışmaları önlemek üzere konuşlandırılmış ve TSK personelleri de Kosova “Türk Temsil Heyeti Başkanlığı” bünyesinde Müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı Prizren şehrinde görev almıştır (Doğan, 2015, s. 309).

Türkiye'nin üçüncü ve günümüzde de belli yoğunluklarla devam eden barış misyonu görevi Afganistan'da gerçekleşmektedir. 2001'de BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ile Uluslararası Yardım Kuvveti (ISAF) oluşturulmuş ve 2002'de göreve başlamıştır. ISAF hareketinin bölge komutanlıklarından olan Kabil Bölge Komutanlığı'nın lider ülkesi konumu 2009'da Türkiye'ye devredilmiştir(KKK, 2016). Türkiye, ISAF bünyesinde Afganistan'da; eğitim ve sağlık hizmetleri, şehir suyunun iyileştirilmesi, idari yönetimin tesisinin sağlanması ve desteklenmesi, altyapı ve tarım sorunları gibi önemli konularda sivil halk ile beraber çalışarak yüzlerce proje üstlenmiştir(Hürriyet, 2006).

3. Sonuç

Savunma Diplomasisi faaliyetleri yaklaşık 19. Yüzyıldan beri askeri/savunma ataşelerinin Avrupa Devletleri arasında görevlendirilmesi yoluyla başlamış olsa da; 20. yüzyılın özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası realpolitik ortamında, dünyanın ve uluslararası sistemin iki kutuplu bir yapıda olması nedeniyle, çoğunlukla askeri işbirlikleri şeklinde gelişme göstermiştir. Bu dönemde, Batı Bloku'nun askeri örgütlenmesi NATO olurken; Doğu Bloku'nun askeri örgütlenmesi de Varşova Paktı olmuştur. Savunma diplomasisi faaliyetleri, askerin özellikle “sert gücünü” kullandığı bu dönemin genel anlayışını oluşturmuştur. Savunma diplomasisinin, bu şekilde “sert güç” unsurları ile bezendiği, klasik olarak belirli bir düşmana ya da tehdit olarak görülen rakip bir devlete karşı askeri örgütlenmeler meydana getirmek şeklinde düşünüldüğü türü, “eski savunma diplomasisi” olarak tanımlanmışken; özellikle 1990'lar ile beraber, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile başlayan süreçte uygulama alanı bulan türü, “yeni savunma diplomasisi” olarak tanımlanmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde; “yeni savunma diplomasisi” tanımlanmasına gidilmesinin bazı nedenleri mevcuttur. Öncelikle ve en önemlisi bu dönemde, uluslararası sistemin çift kutuplu yapısı çökmüş ve dünya yeni tehdit türleri ile tanışmıştır. Bu tehdit türlerinden en belirgin olanı da Soğuk Savaş dinamiklerinin etkisi altında bastırılmış halde bulunan, fakat sonrasında ortaya çıkan etnik çatışmaların bölgesel/küresel ölçekte yoğunlaşmasıdır. Bu türden krizlerin çözümü ise geleneksel sert güç yöntemleri ile değil; Joseph Nye'in deyimleriyle “yumuşak güç” yöntemleri ile çözülmek zorunda olunmaktadır. Bu türden bir yöntemin de küresel güvenlik ve dünya barışı idealleri gereği uygulanmasını, başta ABD olmak üzere Batılı Devletler öncülüğünü üstlenmiş ve özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi evrensel kuruluşlar ve NATO, AGİT gibi kolektif savunma örgütleri aracılığı ile bu yöntem uygulanmaya başlanmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde; genelde Batılı devletler, özeldede ABD öncülüğünde yürütülen ve bu “ittifak grubuna” bağlı olan diğer devletleri kapsayan “yeni savunma diplomasisi” uygulamaları, özellikle Soğuk Savaş sonu düzenin ilk on yılında daha belirgin olarak, ABD öncülüğündeki Batı ideallerinin ve uygulamalarının evrenselleştirilmesi suretiyle tüm uluslararası topluma kabul ettirilip, politika üretilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde vuku bulan uluslararası toplum çıktısı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, daimi beş üyesinin neredeyse Dünya'daki bütün çatışma bölgelerine müdahalesi ihtimalini karara bağlayan organ olması nedeniyle ironik bir yapıya sahip olsa da, yine de nihai olarak bu organda görülmektedir. Dolayısıyla burada altı çizilmesi gereken bir diğer husus; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri içerisinde özellikle son on yılda ABD, İngiltere, Fransa grubu ve Rusya, Çin grubu olmak üzere ikili bir grup olduğu gerçeğidir. Bu gruplaşmanın sonucu olarak savunma diplomasisi uygulamaları bazı zamanlarda Birleşmiş

Milletler Güvenlik Konseyi'nde karara bağlanamamakta ve çoğu zaman da NATO'nun olaya, krize müdahil olduğu görülmektedir. Bu yüzden bakıldığında, savunma diplomasisi ve yumuşak güç uygulamalarının nihai noktada Batı devletlerinin öncülüğünde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası yıllarda yumuşak gücün kullanılması çerçevesinde oluşturulan askeri birlikler, öncelikle Balkanlar gibi etnik çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölgelerde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerden en önemlisi, bu bölgelerdeki “çatışmaların durması yönünde müdahalelerde bulunma” yolu ile başlayan süreci tanımlayan “kriz yönetimi” kavramıdır. Bu süreç; öncelikle çatışmalı olan tarafları bir anlaşma zeminine getirmek şeklinde uygulama alanı bulan “Barışı Sağlama”; uzlaşma sağlandıktan sonra tarafların barış çizgisine giden süreçlerinde onlara her türlü desteği sağlamak ve yardımcı olmak anlamındaki “Barışı Koruma”; son olarak ise belli bir düzeyde barış sağlandıktan sonra, ülkenin yerel/ulusal yapısının oluşturulması. Bu anlamda, uygulanan her türlü maddi, insani yardım faaliyeti sürecine de “Barış Ortamını Kurma” adı verilmektedir. Balkanlar bölgesinde özellikle Bosna Hersek ve Kosova'nın kriz alanlarında uygulama imkanı bulan çalışmalar, sonrasında 2001'deki ABD'nin Afganistan müdahalesinin ardından, bu ülkenin yeniden barış ortamına kavuşturulması, çatışmaların durdurulması ve ülkenin kurumsal yapısının “demokratik” niteliğe kavuşturulması noktasında bir düzenlemeye gidilmesi ile devam etmiştir. Bu yılda BM Güvenlik Konseyi'nin kararı ile kurulan Uluslararası Yardım Kuvveti (ISAF), kriz yönetimi uygulamasının önemli bir aşamasını oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ise özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, Birleşmiş Milletler, NATO gibi örgütlerin “dünya güvenliğini ve barışını sağlama” misyonu ile hareket ettiği birçok hareketin aktif üyesi olmuştur. Bu kapsamda Türk Silahlı Kuvvetleri, vurgulandığı gibi öncelikle Balkanlar'da ortaya çıkan gerilim noktalarında olmak üzere Dünya'nın birçok bölgesinde “yumuşak güç” olarak savunma diplomasisi faaliyetlerini yürütmüş ve bu anlamda bölgesel/küresel barış idealinin oluşmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Türkiye'nin Balkanlar dışında savunma diplomasisi faaliyetleri ve yumuşak güç uygulamalarına destek verdiği diğer ülke Afganistan olmuştur. Uluslararası Yardım Kuvveti (ISAF) bünyesinde oluşturulan Kabil Bölge Komutanlığı'nın lider ülkesi konumunun 2009'da Türkiye'ye devredilmesi önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Bu anlamda Türkiye, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde önemli görevler üstlenmiştir. Özellikle Türkiye'nin savunma diplomasisi faaliyetlerine ek olarak yürüttüğü “yumuşak güç” eksenli kamu diplomasisi ve insani diplomasi faaliyetleri de bölgesinde güvenliğin sağlanması konusunda hatırı sayılır bir misyon üstlendiğini de açık şekilde göstermektedir.

Sonuç olarak; bir tarihsel geçmişi de bulunan savunma diplomasisi uygulamaları, Soğuk Savaş döneminde geleneksel olarak devletlerin birbirine karşı yürüttükleri askeri tehditlerin önlenmesinin sağlanması konusunda güvenlik işbirliği gibi tekil bir anlama sahip olagelmiştir. Fakat, Soğuk Savaş sonrası dönemle beraber tehdit türlerinin çeşitlenmesi, bununla beraber tehditlerin ve krizlerin etnik ayrışmaların yaşandığı bölgesel coğrafyalarda daha etkili olması nedeniyle, uygulamalar da değişiklik göstermeye başlamıştır. Bu dönemde “Kriz Yönetimi” adıyla yürütülen üç aşamalı barış sağlama ve sürdürme politikaları bu kriz ve çatışma bölgelerinde “uluslararası toplumun” da desteği alınarak uygulanmaya çalışılmış, fakat bunun

başarısız olduğu durumlarda NATO gibi daha “Batı” eksenli kuruluşlar devreye girerek bir nevi bahsi geçen “idealizm” noktasında politika üretmişlerdir. Türkiye de temelde NATO, AGİT gibi kuruluşların bir üyesi ve yine BM’nin kurucu üyelerinden biri olarak bölgesel kriz ve çatışma alanlarında savunma ve insani diplomasi faaliyetlerinde etkin işbirliği yaparak ve kendi yumuşak gücünü de bu kapsamda ortaya çıkararak, küresel barış ve güvenliğe katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altınsoy, H. H. (2015). Türkiye'nin Savunma Diplomasisinin Etkinliğinin Arttırılması Kapsamında Yabancı Dilin Rolü: Bir Model Önerisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: T.C. Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Berridge, G., James, A., & Barder, S. (2001). *A Dictionary of Diplomacy*. New York: Palgrave.
- Cottey, A., & Forster, A. (2004). *Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance*. New York: Oxford University Press.
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (3. b.). İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Doğan, H. (2015). Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. M. Şahin, & B. Çevik içinde, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 295-320). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güngör, U. (2008, Aralık). Günümüzde Barış Operasyonları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(8), 7-19.
- Hill, W. (2013). *OSCE Conflict Resolution and Peacekeeping, Past and Future*. National War College, Washington, DC.
- Hürriyet. (2006, Eylül 5). *TSK'nın Uluslararası Görevleri*. Mayıs 10, 2016 tarihinde Hürriyet: <http://www.hurriyet.com.tr/tsknin-uluslararasi-gorevleri-5036108> adresinden alındı
- KKK, T. (2016). *Barışı Destekleme Harekatı*. Mayıs 10, 2016 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanlığı: <http://www.kkk.tsk.tr/BDH/BDH.aspx> adresinden alındı
- Kron, N. D. (2015). *Security Diplomacy: Beyond Defence*. *Yüksek Lisans Tezi*. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University, Global Security Studies.
- NATO. (2015, Eylül 7). *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina*. Mayıs 7, 2016 tarihinde North Atlantic Treaty Organization: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm adresinden alındı
- NATO. (2016, Nisan 7). *Partnership for Peace Program*. Mayıs 7, 2016 tarihinde North Atlantic Treaty Organization: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm adresinden alındı
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.
- Nye, J. (2011). *The Future Of Power*. New York: PublicAffairs.
- Ouellet, J. (2003, Eylül). *Peacemaking*. Mayıs 7, 2016 tarihinde Beyond Intractability: <http://www.beyondintractability.org/essay/peacemaking> adresinden alındı
- Singh, B., & Tan, S. (2011). Defence Diplomacy and Southeast Asia. B. Singh, & S. S. Tan içinde, *From "Boots" to "Brogues": The Rise of Defence Diplomacy in Southeast Asia* (s. 1-17). Singapore: Booksmith.

- Sönmezoğlu, F. (2010). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (4.Basım b.). (Ü. Arıboğan, G. Ayman, & B. Dedeoğlu, Dü) İstanbul: Der Yayınları.
- TSK. (2016). *Türkiye'nin Barış Destekleme Harekatına Katkıları*. Mayıs 10, 2016 tarihinde TSK Genelkurmay Başkanlığı: http://www.tsk.tr/6_uluslararasi_iliskiler/turkiyeninbarisidesteklemeharekatinakatkilari.html adresinden alındı
- UN. (2016). *What is peacekeeping?* Mayıs 7, 2016 tarihinde United Nations Peacekeeping: <http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/peacekeeping.shtml> adresinden alındı
- Unicankara. (2016). *Uluslararası Barış ve Güvenlik*. Mayıs 7, 2016 tarihinde The United Nations Today: <http://www.unicankara.org.tr/today/2.html#2d> adresinden alındı
- UNPBF. (2011). *What is peacebuilding?* Mayıs 7, 2016 tarihinde United Nations Peacebuilding Fond, Preventing a Relapse into Violent Conflict: <http://www.unpbf.org/application-guidelines/what-is-peacebuilding/> adresinden alındı
- Winger, G. (2014). *The Velvet Gauntlet: A Theory of Defence Diplomacy*. A. Lisiak, & N. Smolenski (Dü.), *What Do Ideas Do?* içinde (s. Vol.33.). Viyana: IWM Junior Visiting Fellows' Conferences.
- Yapıcı , M. (2011). Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Uluslararası İlişkiler*, 3, 1451-1473. (Z. Dilek, M. Akbulut, Z. Arda, & Vd., Dü) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Yılmaz , M. E. (2016). Etnik Çatışmalar ve Güç Kullanımı. H. Çomak, C. Sancaktar, & S. Demir içinde, *Uluslararası Güvenlik: Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* (s. 397-411). İstanbul: Beta Basım Yayım.